

חלצה בסנדל של עץ (יבמות קג)

גליון 344

איתא במתניתין בריש פרק מצות חליצה (דף קא.). חלצה בסנדל שאין שלו או בסנדל של עץ או בשל שמאל בימין חליצה כשרה. ובגמרא (דף קב:) אמר רב יהודה אמר רב סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו שנאמר ואנעלך תחש. ומבואר בגמ' דנעל כתוב פעמיים לרבות גם עור בהמה אחרת ולא דוקא מתחש. וגם אם תריסותיו (רצועותיו) משער בהמה ג"כ מהני דהוי מן הבהמה.

ובדף קג: מאן האי תנא דס"ל במשנתנו דחלצה בסנדל של עץ חליצה כשרה. אמר שמואל ר"מ היא דתנן הקיטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ. ר' יוסי אוסר. אבוה דשמואל אומר במחופה עור ודברי הכל.

המחלוקת בין ר"מ לר' יוסי היא במס' שבת לגבי יציאה לרה"ר עם נעלים של עץ, דר"מ ס"ל דקב הקיטע נעל הוא ולכן מותר לצאת בו בשבת. ולר' יוסי לא הוי נעל ולכן אסור לצאת בהם בשבת דהוי משאוי. ולומדת הגמ' דלר"מ דנעל של קיטע נחשב נעל לענין שבת ה"ה דהוי נעל לגבי חליצה ואפי' למי שאינו קיטע דכל נעל של עץ נחשב נעל. ולר' יוסי דלא הוי נעל לגבי שבת ה"ה דלא נחשב נעל לגבי חליצה.

ולפי"ז יוצא שר' מאיר אינו דורש מהפסוק ואנעלך תחש דנעל הוא רק מעור דהא ס"ל דגם נעל מעץ נחשב נעל. והא דמבואר במשנתנו שאם חלצה בסנדל של עץ חליצתה כשרה ואילו אם חלצה באנפיליא (לפי רש"י היא עשויה מבגד) חליצתה פסולה, ביאר רבא (בריש דף קג.) דהיות ואינו מגין אינו נחשב כנעל אפי' לר"מ. והיינו דאמנם א"צ בעור אבל צריך שיגן על הרגל (רש"י במשנה בתחילת הפרק כתב דאנפיליא פסולה דמידי דמגין בעינן דכתיב נעלו, ונעל מידי דמגין הוא דכתיב ואנעלך תחש והוא עור. והיינו כהנ"ל דלמרות דהמשנה כר"מ ולא דרשינן מהפסוק דבעינן עור אבל כעין עור בעינן, שיגן על הרגל. גם ר"מ דורש את הפסוק ואנעלך תחש לענין הגנה על הרגל.

הנידון מה נחשב נעל נוגע גם ליום הכיפורים דהא יוה"כ אסור בנעילת הסנדל, ודנה הגמ' (יומא עח:) אם מותר לצאת ביוה"כ בסנדל של שעם (שעשוי מגומא, סוג של עץ). וגם שם מביאה הגמ' את מח' התנאים במס' שבת לגבי הוצאה, דלר"מ הקיטע יוצא בקב שלו ור' יוסי אוסר. ותני עלה ושויין שאסור לצאת בו ביוה"כ. ופירש"י (בד"ה ורב יוסי אוסר) קסבר לאו מנעל הוא הואיל ואינו שוה בכל (משמע דלא מחמת שעשוי מעץ אלא בגלל שרק קיטע לובש כזה נעל) ואפ"ה שויין שאסור לצאת בו ביוה"כ, אלמא אע"ג דלר' יוסי לאו מנעל הוא אפ"ה אסיר, וה"ה של שעם. ובשלב זה נקטה הגמ' שאפי' שאינו נחשב כנעל בכל זאת יש בו איסור נעילת הסנדל של יוה"כ.

ודחי רבא לעולם דכ"ע מנעל הוא, ובשבת בהא פליגי מר סבר גזרינן דילמא משתמיט ואתי לאתויי ד' אמות (ברה"ר) ומר סבר לא גזרינן.

והקשו שם בתוס' דלמסקנת הגמ' דגם לר' יוסי הוי נעל אמאי אין חולצין בו דסוף סוף הוי נעל. ותירץ ר"י דהיינו טעמא דר' יוסי דכי היכי דחייש דילמא נפיל לפי שהוא רחב, מהאי טעמא נמי אין חולצת בו כדאמר בפרק מצות חליצה (דף קג:) נעלו הראוי לו פרט לגדול שאינו יכול להלך בו.

ועי"ש בתוס' באריכות, ויוצא מדבריהם שלמסקנת הסוגיא ביומא גם לר' יוסי נעל של עץ הוי נעל ולא בעינן עור, ואנפיליא פסולה כי אינה מגינה על הרגל, וקב הקיטע פסול מטעם אחר, דילמא נפיל מיניה ולכן אינו נעלו הראוי לו.

וא"כ יש מחלוקת בין הסוגיות אם מנעל של עץ נחשב נעל או לא אליבא דר' יוסי, דלסוגיא ביבמות לא הוי נעל ולפי רבא במס' יומא גם לר' יוסי הוי נעל.

והנה בשו"ע או"ח סי' ש"א סע' ט"ז נפסק ברמ"א דמותר לצאת במנעל של עץ שהרגל נכנס בו וליכא למיחש שיפול. וכתב במשנה ברורה (ס"ק נ"ט) לעיין בביאור הגר"א ובפמ"ג שהקשו מהא דלקמן סי' תרי"ד

סע' ב' דמשמע דשל עץ לבד לא חשיב מנעל. וכתב ליישב לשיטת התוס' דביומא מבואר דשל עץ נחשב נעל רק דשמא יפול ואתא לאתויי, ובשלנו שאינו נופל מותר. אבל לדינא משמע דמצדד הגר"א כהרמב"ן דשל עץ לא חשיב נעל אף לענין שבת.

והנה יש להתבונן בהא דנעל של עץ יש נידון אם נחשב כנעל או לא. לכאורה בחליצה הנידון הוא שכתוב בתורה וחליצה נעלו והשאלה היא מה כלול בהגדרה של נעל. ועל זה מביאה הגמ' פסוק ואנעלך תחש שזה מלמד דבעינן עור דומיא דתחש או דבעינן דמגיין אע"פ שאינו מעור.

לענין יוה"כ האיסור של נעילת הסנדל הוא אחד מן חמשת העינויים, שמי שאינו לובש נעל אז הוא מעונה כמבואר בגמ' ביומא (דף עז). שנאמר אצל דוד הולך יחף, וכתוב מנעי רגלך מיחף, א"כ ההולך יחף הרי הוא מעונה. ושם לא כתוב דוקא נעל. ולכאורה שם הגדר הוא שהלובש נעל רגלו שמורה מעינוי הדרך ולא צריך דוקא מעור.

ולגבי שבת הנידון הוא מה נחשב מלבוש לאדם כדי שלא ייחשב משאוי. וממילא מצד הסברא אין הכרח לומר שבשלושת המקומות הגדר של נעל הוא אותו גדר. ובכל זאת הגמ' כן משוה ביניהם דגם לגבי חליצה וגם לגבי יוה"כ מביאה הגמ' את המח' בין ר' מאיר לר' יוסי בהל' שבת. אלא דיש לגמ' ביומא צד שאפי' אם לא הוי נעל לגבי שבת בכל זאת אסור ביוה"כ. ורבא אמר אדרבה דלכו"ע הוי נעל ואסור ביוה"כ, ובשבת נחלקו אי חיישינן שיפול. ותוס' חידשו שאם אסור בשבת משום שמא יפול אז פסול גם לחליצה כי אינו נעלו הראוי לו.

והנה הרמב"ם פסק לענין חליצה (פ"ד יבום הי"ח) דסנדל של עץ חליצתה פסולה, וא"כ נעל של עץ אינו נעל. ובהל' יוה"כ (פ"ג שביתת עשור ה"ז) פסק שמותר לצאת בסנדל של שעם ושל גמי אבל לא פירש מה הדין בנעל של עץ. וכתב הבית יוסף (ריש סי' תרי"ד) דדברי הרמב"ם סתומים בזה. וביאר בשער המלך (סוף הל' כלים) את דברי הב"י דלפי דברי התוס' דסנדל של עץ פסול כי בעינן נעלו הראוי לו אין הכרח מהרמב"ם מזה שפסק שנעל של עץ פסול לחליצה שנעל של עץ אינו נעל כי יתכן דהוי נעל ואסור ביוה"כ, ולחליצה בכל זאת פסול. אלא שהרמב"ם נתן טעם שכתב מפני שקושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש בו שהוא יחף. משמע שלא התיר אלא בשל שעם וכדו' אבל של עץ דמגיין טפי דילמא אסור.

שוב חזינו דהדינים מתחלקים, דייטכן שנעל של עץ נחשב נעל ובכל זאת פסול לחליצה כי נופל ממנו ואינו נעלו הראוי לו. ולגבי יוה"כ עד כמה שהוא מגיין יתכן שיהיה אסור, ונעל של שעם מותר. והיינו דיש עץ שאסור ויש עץ שמותר. ובשבת יתכן דנחשב נעל ובכל זאת אסור שמא יפול ויעבירונו ד"א ברה"ר.

הראשונים הקשו (חי' הר"ן בשבת סה: ועוד) דלשיטה שסנדל של עץ פסול לחליצה ויוצאין בכל מנעל של עץ ביוה"כ כי אינו נחשב נעל, הרי בשבת אסור לצאת בו כי אינו נחשב נעל והוי משאוי, א"כ איך יוצאין בו לרחוב ביוה"כ שיש בו איסור הוצאה. ותירץ הר"ן דבשבת שמותר ללבוש מנעל כל דבר שאינו מנעל הוי משאוי אבל ביוה"כ שהמנעל אסור ודרכן של בני אדם לצאת בנעל של עץ וכדו' לא הוי משאוי מדהוי מנעל ליהוה יומא. והרמב"ן באמת החמיר בזה לא לצאת אתם ביוה"כ.

ויוצא שלגבי שבת נעל של עץ לא הוי נעל ולכן הוי משאוי ואילו ביוה"כ לא הוי נעל ולכן אין בו איסור דנעילת הסנדל אבל נחשב נעל כלפי הדין של יציאה לרה"ר. וכתוב בשו"ע (או"ח סי' תרי"ד סע' ב') דנעל של גמי או של קש מותר לצאת בו לרה"ר. וכתב המג"א בשם הר"ח ראיתי מרבתי שהלכו יחף לגמרי. והר"ן כתב להקל וכן נוהגין.

ויש עוד נידון מהו נעל לגבי האיסור להיכנס לעזרה (שבת סה:), וכתוב בספר הערות להגריש"א (שם) דאפי' אם הנעל אינו קרוי נעל בכל זאת אסור להיכנס אתם לעזרה דשם האיסור משום זלזול בעזרה שנכנס בדבר שהולך עמו בטיט. ואפילו נעלי בית אסורים בעזרה.

לסיכום יוצא דלחליצה בעינן נעל וגם נעל הראוי לו. לשבת צ"ל נעל ובלי חשש נפילה וליוה"כ יתכן שגם אם אינו נעל בכל זאת אסור משום דמגיין.